

Õpetamise õpetaja

Elupõline matemaatika-
pedagoog leidis vanuigi
tunnustust USAs.

Krister Kivi

krister@ekspress.ee

Võib öelda, et **Aksel Telgmaa** on Eesti kõige edukamaid kirjanikke. 71aastase mehe teoseid ilmub aastas vähemalt paar nimetust, kusjuures isegi kordustrukkide tiraaž on hiiglaslik – 10 000 eksemplari või üle selle. Siiski tarbib enamik lugejaid tema raamatuid väga pika hambaga. Nimelt kirjutab Aksel Telgmaa keskmisele koolieale mõeldud matemaatikaõpikuid.

Mõistagi ei ole õpik õige kirjandus, kuid matemaatika didaktika emeriitprofessor Telgmaa ajab oma asja südamega. Ta armastab tööd alustada hommikul kell kolm või neli, sest “siis on vaikne”, ning võib kirjastusse helistada lausa viimasel hetkel, et mõni “väga ilus ülesanne” veel sisse panna. “Selleks, et sind tahetaks, peab õpikus midagi olema. Aksli ülesanded on kaasaegsed ning lastepärased,” ütleb Koolibri kirjastuse reaallainete juhtivtoimetaja **Mart Kalamees**.

Sassis juuste ning põlevate silmadega matemaatiku stereotüüp on paeluv – eriti pärast filmi “Piinatud geenius”, mis jutustas siksifreenia all kannatavast matemaatika-professorist **John Forbes Nashist**. Paraku valmistab Aksel Telgmaa selles küsimuses pettumuse. Keilas asuva suure korterelamu ust tuleb avama väärikas, veidi Jaan Krossi meenutav vanahärra, kelle välimuses annavad tooni kuldraamidega prillid ja krae juurest avatud ruuduline pluus.

Suures, omal ajal “õpetajate majaks” kutsutud metsaäärses hoones on Telgmaa elanud ajast, mil ta lõpetas vast loodud Pedagoogilise Instituudi “keskkooli matemaatika-füüsikaõpetajana” ja Keilasse suunamise sai. Siinses pisikeses, matemaatikaraamatuid pungil täis kabinetis on kirjutatud ka kõik tema osalusel sündinud ülesandekogud. Alates 1964. aastast, kui trükivalgust nägi “Matemaatika õhtukoolidele”, tuleb neid kokku neljakümne ringis.

Aritmeetika on alati olnud üks kõige ebapopulaarsemaid distsipliine ning Telgmaa arvates on see paratamatu – kõigil lihtsalt ei ole piisavat abstraktset mõtlemist (tema ise ei salli näiteks ajalugu, mis pole piisavalt selge). Samas oli võimalus 60ndatel, 70ndatel või 80ndatel matemaatikaraamatu taga juukseid katkuda eestlastele omalaadne luksus. Oli ju Eesti ainus vabariik tolaeagses Nõukogude Liidus, kus õpiti kohalike autorite koostatud matemaatikaõpikute alusel. Vastav luba saadi alles Hruštšovi sula ajal, sest Stalini valitsemisperioodil pidi üle kogu riigi kasutama kindla üleliidulise standardi järgi tehtud õpperaamatuid.

Oma kuulsaima õpiku, mis ilmus tänavu ka USA pisikeses kirdeosariigis Ohios, kirjutas Telgmaa 1986. aastal kahasse nüüdseks juba manalasse varisenud **Enn Nurgaga**. Eesmärk oli osalemine üleliidulisel 4. ja 5. klassi matemaatikaõpikute konkursil ning töö käis kõiki konspiratsioonireegleid järgides – oli arvata, et keskvoim Eesti autoritesse eriti hästi ei suhtu. Oma versioon tulevase õpikust esitati märgusõna Sigma all, kusjuures algupära reetvate jälgede kõrval-

damiseks viidi manuskript Venemaale käsitsi ja postitati alles seal. “Eestis me seda küll posti panna ei saanud, see oli selge,” ütleb Telgmaa ja tema sõrmed trummeldavad lauale, otsekui kappaks mööda seda kümme väikest hobust.

Et Telgmaa ja Nurga töö aasta aega kestnud retsenseerimise järel parimaks osutus, oli Moskva haridusametnikele “suur sürpriis ja, ma usun, ebameeldiv, sest nad olid kogu aeg olnud vastu meie õpikutele”. Esimene koht jäeti küll välja andmata, ent sellegipoolest tunnustati eestlased Moskvast võitjaks ning neile maksti ka preemiaraha – 3000 rubla miinus maksud. Žiguli hind oli tol ajal 9000 ning Telgmaa poetab tagasihoidlikult, et tänapäeval on õpikute kirjutamine tulusamaks läinud. Võitnud raamat läks aga väikeste muudatustega (haridusametnikud palusid näiteks eemaldada vortikilo hinna, sest kõikjal polnud vorsti saada) käiku üle Liidu ja tõlgiti peagi ka läti, leedu, ukraina, valgevene, moldaavia, jakuudi ja tatari keeltesse.

90ndatel Venemaal töötanud Ohio ülikooli matemaatikaõpetajale **Will Harte’ile** hakkas Telgmaa ja Nurga õpik meeldima. Ta leidis, et see on palju süsteemsem kui ameeriklaste kirjutatud ülesandekogud, ning mõni aasta tagasi jõudis Keilasse teade, et Harte’il on tekkinud kava raamat inglise keelde tõlkida. Tänavu tuligi tumesinine klade Ohio trükipresside alt välja. “Mathematics. An award-winning textbook from Russia”, kuulutab raamatu kaas. Pisikesi sisulisi parandusi on muidugi tehtud (näiteks ei arvutata ülesandes nr 28 enam Novaja Zemlja, vaid hoopis Hawaii arhipelaagi pindala), kuid muidu ehtne Eesti õpik. Või siis mitte? “No ei ole Eesti õpik,” raiub Telgmaa. “See on Venemaa õpik Eesti autoritelt.” Täpsus ennekõike.

Seiku matemaatiku elust

■ Padise seitsmeklassilises koolis käies ei olnud matemaatika Aksel Telgmaa lemmikaine. “Kui ma võtan lahti oma 5. klassi tunnistuse, siis seal on matemaatika kolm ja ma arvan, et oli kontrolltööd, mis olid lausa kahed. Aga pärast seda tuli nagu mõistus koju ja seitsmenda klassi lõpetasin ma juba puhta viitega.”

■ 1956. aasta märtsis avaldas ajakiri Stalinlik Noorus **Faivi Kljutšiku** foto, millel “Ed. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise instituudi üliõpilased kommunistlikud noored Aksel Telgmaa, Helve Tamme ja Liivia Pärdi veedavad oma vaba aega liuväljal”. Tollel pildil seob Aksel uisupaelu kinni just Liivial, kellest mõni aeg hiljem sai eesti keele õpetaja ja Akseli abikaasa.

■ “Vana kooli mees! Paljud noored autorid hindavad ennast üle, aga Aksel Telgmaaga on mul tähtaegade osas olnud null probleemi,” kiidab kirjastuse Koolibri toimetaja Kalamees. “Ainult aasta algul, kui ma ei eksi, oli vist üks õnnetu juhust, aga siis oli talle ka korterisse sisse murtud ja mingeid dokumente ära viidud.” Novembris 2003 käib käib õpetajate maja välisuks kindlalt kinni ja Telgmaade korterit valvab uhiuus turvauks.

■ Matemaatikast vabal ajal meeldib Aksel Telgmaale füüsiline töö. “Oma autod olen ma alati kõik ise parandanud ja suvemajas panin üles süvaveekaevu pumba. Sauna ehitasin ka ise valmis, korsten kaasa arvatud. Maja vooderdasin ära.”